

Bağımsız Arnavutluk'ta Bektaşî kongreleri

Luan Afmataj

Özet

Bu çalışma, Bektaşî Kongreleri'ni konu edinmektedir. Bektaşî Kongreleri'nin ilki 1922 yılında en son yapılan Sekizinci Bektaşî Kongresi ise 2005 yılında gerçekleştirilmiştir. Birinci Bektaşî Kongresi'nden günümüze kadar yapılan sekiz kongre hakkında bilgi verilmiştir. Bektaşî Kongreleri, Ahmet Zogu'nun krallığı, Komünizm ve Demokrasi sonrasında gerçekleşmiş ve her kongre döneminin şartları hakkında bilgi vermektedir. Bektaşî Kongreleri, ilk madde olarak Arnavutluk'un bağımsızlığı ve Arnavut milliyetçiliği esasında şekillenmiştir. Bektaşî Kongreleri, bağımsız Arnavutluk ve Arnavutların birliğini destekleyen bir yapı ve programa sahiptir. Birçok Bektaşî siyasi ve aydını, Arnavutluk bağımsızlık hareketi içerisinde yer almış ve Arnavut milliyetçiliğinin öncüleri olmuştur. II. Mahmut tarafından Bektaşî tekkelerinin kapatılması, takibata uğrayan Bektaşî derviş ve babalarının himaye edilmesiyle başlayan süreç, Arnavutluk'u Bektaşîliğin merkezi hâline getirmiştir. Bağımsız Arnavutluk Devleti'nin kuruluşu, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ardından Arnavutluk Bektaşîleri yeni bir yapılanmaya giderek Dünya Bektaşî Merkezi'ni kurmuştur. Arnavutların yaşadığı topraklar Osmanlı sınırları dışına çıkmış ve kısa bir süre içerisinde Arnavutların yaşadığı toprakları işgal eden Yunanlılar, Bektaşîlere eziyet etmişlerdir. Arnavutluk Devleti çok zor ve karışık şartlarda 1912'te kurulduktan sonra Bektaşîler daha rahat bir ortam bulmuş ve kendi tarikatlarını organize etmek için çeşitli kongreler düzenlemiştir. Bu araştırma, Bektaşî Kongreleri merkezinde Arnavutluk'taki Bektaşî tarikatının son iki yüzyıldaki tarihsel mücadelelerini, gelişimini ve günümüze kadar olan süreçteki durumu kapsamaktadır.

The Bektashi congresses in independent Albania

Abstract

This study is about the Bektashi Congresses. The first of the Bektashi Congresses was held in 1922 and the most recent Eighth Bektashi Congress was held in 2005. Information is given about the eight congresses held from the First Bektashi Congress to the present day. The Bektashi Congresses took place after the reign of Ahmet Zogu, Communism and Democracy, and each congress provides information about the conditions of the period. The Bektashi Congresses were shaped on the basis of Albanian independence and Albanian nationalism as the first item. The Bektashi Congresses had a structure and programme that supported an independent Albania and the unity of Albanians. Many Bektashi politicians and intellectuals took part in the Albanian independence movement and became the pioneers of Albanian nationalism. The process that started with the closure of Bektashi lodges by Mahmut II and the protection of Bektashi dervishes and fathers who were persecuted, made Albania the centre of Bektashism. After the establishment of the independent Albanian State, the collapse of the Ottoman Empire and the establishment of the Republic of Turkey, Albanian Bektashis established a new structure and established the World Bektashi Centre. The lands where Albanians lived were out of the Ottoman borders and the Greeks, who occupied the lands where Albanians lived in a short time, persecuted the Bektashis. After the Albanian State was established in 1912 under very difficult and complicated conditions, Bektashis found a more comfortable environment and organised various congresses to organise their sect. This research covers the historical struggles of the Bektashi order in Albania in the last two centuries, its development and the situation until today in the centre of Bektashi congresses.

Corresponding Author

Luan Afmataj

Article History

Received

21 December 2024

Accepted

20 May 2025

Anahtar Kelimeler

Arnavutluk, Bektaşîlik, Bektaşî Kongreleri, Dünya Bektaşî Merkezi.

Keywords

Albania, Bektashism, Bektashi Congresses, World Bektashi Centre.

Giriş

Bu makalede, Bektaşiliğin Arnavutluk'taki tarihsel gelişimine odaklanılacaktır. Bektaşilik, Arnavutluk'un dinî, toplumsal ve kültürel yapısında önemli bir yer tutan bir tarikat olarak sadece dinî bir öğreti olarak kalmamış, aynı zamanda Arnavutluk'un bağımsızlık mücadelesinde de önemli bir aktör olmuştur. Arnavutluk'un tarihinde, Bektaşi tarikatının bu topraklara nasıl yerleştiği, tarihsel olaylar ve dönemin siyasi atmosferiyle nasıl bir ilişki geliştirdiği özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ve Arnavutluk'un bağımsızlık mücadelesi sürecinde nasıl bir rol üstlendiği, bu çalışmanın ana odağını oluşturmaktadır.

Arnavutluk'taki Bektaşilik, her ne kadar Osmanlı ve Türkiye topraklarında büyük bir etki alanına sahip olsa da Balkanlar'daki gelişimi farklı bir yol izlemiştir. II. Mahmut'un reformları ve özellikle Mehmet Ali Paşa'nın destekleriyle, Bektaşi tarikatı Arnavutluk'un güneyine yerleşmiş ve burada hızla yayılarak millî bir hareketin parçası hâline gelmiştir. Arnavutluk'un bağımsızlık mücadelesi sürecinde, Bektaşiler sadece dinî değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel düzeyde de önemli katkılar sağlamış, millî direnişin sembollerinden biri hâline gelmiştir.

Bu çalışma, Bektaşiliğin Arnavutluk'taki tarihsel serüvenine ışık tutarken, aynı zamanda bu tarikatın Arnavutluk'un dinî kimliğinde nasıl bir yer edindiğini, modern Arnavutluk Devleti ile olan ilişkilerini ve Bektaşiliğin, zaman içinde "bağımsız bir din" olarak kabul edilmesinin ardındaki tarihsel dinamikleri de inceleyecektir. Bu süreçte, Bektaşiliğin sadece bir dinî hareket olmanın ötesinde, Arnavutluk'un siyasi, toplumsal ve kültürel yapısına nasıl yön verdiği, bu çalışmanın temel sorularından birini oluşturacaktır.

Arnavutluk Savunma Bakanlığı Arşivi'nde (AMR) bulunan belgelere dayanarak (sene 1958, dosya 60) Bektaşi dervişlerinin Arnavutluk'a ilk defa 1378 yılında Korça'ya yakın Devol'a bağlı Kuç kasabasına (köy) gelip yerleştikleri bilgisi verilmektedir.

Yine Edwin Jacques (1995, s. 251) "*Shqiptaret/Arnavutlar*" kitabında Hacı Bektaş Veli'nin XIV. asrın başında Balkanlara Sarı Saltuk adında bir dervişin buraya geldiğini ve bu topraklarda Bektaşi tarikatının temellerini özellikle Arnavutluk şehirleri olan Ohrid (Ohri), Üsküp (Shkup), Avlonya (Vlora), Kruje ve Yanya'da attığını kaydetmektedir.

Ali Tyrabi'nin (1929, s. 63) *Historia e Bektashinjve* (Bektaşilerin Tarihi) kitabında, Balkanlara ilk gelen Bektaşi'nin Hüseyin Gazi isminde birisi olduğundan bahsetmektedir. Hüseyin Gazi isimli derviş, önce Yunanistan'ın Girit (Creta) adasının Hanya/Hanie şehrine gelmiş ve Bektaşi tarikatının temellerini burada atarak insanları irşata başlamıştır. Bu dönemde Girit ve Thesalia önemli ticari merkezler konumunda olduğu için Arnavutların çokça ziyaret yerleri arasında bulunmaktadır. Arnavutluk'a dönen tüccarlar, Arnavutluk topraklarında bu tarikatı yaymak için beraberinde özellikle Durbalı tekkesinden dervişler veya babalar da getiriyorlardı. Bu topraklarda inşa edilen tekkelerin hepsi Durbalı Sultan Tekkesi'nin izniyle Yemini Baba, Piri Baba, Kasım Baba ve Hüseyin Baba gibi dervişler tarafından (1373 yıllarda) kurulmuştur (Maden, 2024, ss 42-51).

Tarihçilere göre Arnavutluk'un Güneyine gelen ilk Bektaşiler seyahatçi dervişlerdi. Çoğu zaman Bektaşi dervişler şehirlerin dışında, çadırlarda yaşamayı tercih ediyorlardı. Bunlardan biri üç sene çadırda yaşadıkdan sonra Ergiri Kasrı şehrinde ilk tekkesini (Zalli Tekkesi) kuran Haşim Baba'dır. Baba Rexhebi, Hacı Bektaş Türbesinden Ergiri Kasrı'na dede ünvanıyla gelen ilk dervişin Haşim Baba olduğunu yazıyor (Urtesia, 2003/34, s. 23; Baba Rexhebi, 2007).

Osman Myderrizi'ye göre ise en eski tekke Sinan Paşa (1451-1512) tarafından kurulan Kanina tekkesidir. Günümüzde Makedonya'nın içinde bulunan ve Arnavutlardan oluşan Tetova şehrindeki Harabati Baba tekkesi de Arnavutluk sınırları dışındaki en eski tekkedir. Bu tekkenin kurucusu 1538 yılında Sersem Ali Dede'dir (Urtesia, 2003/34, s. 23-24).

II. Mahmut'un Yeniçeri ve Bektaşi dergâhlarına karşı hamlesinden önce Bektaşilerin istatistiklerine göre bütün dünyadaki Bektaşi muhiplerinin sayısı 7.370.000 idi. Bunlardan 11.000 Makedonya'da, 100.000'ni de Arnavutluk'ta yaşamaktaydılar. Bektaşiliğin Osmanlı Devleti'nde 1826 yılından 1908 yılı kadarki dönemde yasaklandığı için pek faal olamamıştır (Maden, 2013, ss. 144-148).

Yeniçeri Ocağını kaldırdıktan sonra II. Mahmut, bütün Bektaşî dergâhlarının faaliyetlerini yasaklamış, mallarını müsadere etmiş ve tekkelerde hizmet eden dervişlere yönelik birden fazla uygulama arasında medrese eğitime tabi tutulmuş, diğer tarikat şeyhlerinin gözetiminde tekke eğitimi verdirilmiş ve son olarak bir kısmı da sürgünle cezalandırmıştır.

Bu dönemde Arnavutluk iki vilayet tarafından yönetiliyordu. Güneyde, Yanya (Bektaşî) Tepedelen'li Mehmet Ali Paşa (1744–1822) ve Kuzeyde, İşkodra şehrinde hâkimiyetini sürdüren (Sünni) Mahmut Pasa Buşatlı (Kara Mahmut 1749–1796). Dolaysıyla Bektaşîlik Güneydeki desteğini Kuzeyde bulamamıştır (Tyrabi, 1929, s. 73; Birge, 2008, s. 85).

Şekil 1

Mehmet Ali Paşa, at the Lake of Butrint, by Louis Dupre (Ali Pasha of Yanina - Wikipedia)

Osmanlı Devleti'nden kaçan bazı dervişler gelip Osmanlı Devleti'ne itaat etmeyen, Yanya Veziri Tepedelen'li Mehmet Ali Paşa'nın himayesine girdiler. Bunların arasında Sadık Baba ve Şemimi Baba da bulunmaktadır. Sadık Baba, Tepedelen'in Koshtar kasabasında, Şemimi Baba ise Kruja'da yerleştiler. Arnavutluk'un büyük bir kısmında (Güneyinde) hâkimiyetini sürdüren Ali Paşa'nın vilayetinde Şemimi Baba Arnavutluk'taki ilk resmî Bektaşîlik tarikatının temellerini atan dervîştir. Ali Paşa da Şemimi Baba'dan el alarak Bektaşî muhibi olmuştur. Dolaysıyla Mehmet Ali Paşa'nın yardımıyla Bektaşîler II. Mahmut'un ambargolardan sonra rahat bir nefes almış ve Arnavutluk topraklarında hızla yayılmaya başlamıştır.

Mehmet Ali Paşa, Şemsettin Baba'nın muhibi olduktan sonra "Arnavutluk'un her tarafında Bektaşîliğin yayılması için sarayın bütün imkânları kullanılacaktır" içeriğinde bir anlaşma imzalanmış ve sonra Şemimi Baba saraydan ayrılmış ve Ergiri Kasrı (Gjirokastra), Tepedelen ve Berat'tan geçerek doğduğu Kruja şehrine gelmiştir. Şemimi Baba evinde "*Hadikatu's-Sueda*" kitabını okurken iki kişi tarafından silahla öldürülmüştür.

Osmanlı Devleti'nden ayrı bağımsız bir devlet kurma çabasında olan Mehmet Ali Paşa 1790'dan 1822 yılına kadar güney Arnavutluk'ta hâkimiyetini sürdürebilmiştir. Süleyman Külçe (2004, s. 84) Bektaşîliğin Yanya Valisi ile ilişkilerinin böylesine sıkı olmasının nedenini her ikisinin Osmanlı Devleti'ne karşı isyan ve nefretlerinin ortak duyguları olmasıyla açıklamaktadır. Ancak her ne olursa olsun Mehmet Ali Paşa'nın idare ettiği dönem zarfında Bektaşîlerin serbest hareket ettikleri gibi kendi tarikatlarını genişletmek için gereken imkânı da bulmuşlardır. Diğer yandan Mehmet Ali Paşa'nın Bektaşîliğin destekçisi olması hatta bir Bektaşî muhibi olması bugünkü Bektaşîlerin daha çok Arnavutluk'un güneyinde bulunmaları sebebini açıklamaktadır.

Sultan Abülhamit döneminde Osmanlı Devleti, Rusya ile savaş hâlindeyken 1877 yılından itibaren Balkan ülkeleri Osmanlı Devleti'nin elinden çıkıp bağımsız devlet olma sürecini hızlandırmıştır. Sınırları istedikleri şekilde çizen Yunanlar ve Sırlar, Arnavutluk topraklarının tamamını, olmazsa büyük bir kısmını almayı planlamıştır. Yunan ve Sırların bu hazırlıklarına karşı "Rilindja Kombetare Shqiptare" (Arnavutluk Millî Direniş Hareketi 1830-1912) Arnavutlar arasında ortaya çıkmıştır. Bir yandan Osmanlı Devleti'nden ayrılmayı amaçlayan bu hareket, öbür yandan Arnavutluk topraklarının bütünlüğünü Sırp-Yunan tehlikesinden korumak istiyordu. Her iki amacın Bektaşiler için uygun olduğu için, bu harekete destek veren ve ona katılan pek çok Bektaşî vardı (Hysi, 2004).

Arnavutluk Bektaşiliğinin önemli simalarından olan Nasibi Baba, şairler Dalip Bey Frasheri, Şahin Bey Frasheri ve Şemsettin Sami'nin kardeşi Naim Bey Frasheri Bektaşilik tarikatını Arnavutlar arasında canlandıran şahsiyetlerdir.

Dalip Bey 1200 sayfalık Fuzulî'nin *Hadika* kitabını şiir şeklinde tercüme etmiştir. Şahin Bey ise onun *Muhtarnamesi*'ni tercüme etmiştir. Arnavutça harfleri hâla kullanılmadığı için bu kitaplar Osmanlıca harfleriyle Arnavutça tercüme edilmiştir. 1884 yılında, İstanbul'daki Arnavut *Dituria*¹ yayinevinde bastırılan Arnavutça harfleri çıkınca Naim Bey Frasheri Arnavutça'ya *Qerbela* (Kerbela), *Fletorja e Bektashinjet* (Bektaşilerin Defteri), *Lulet e Veres* (Yazın Çiçekleri) ve *Thelbi i Kurant* (Kuran'ın Özü) kitaplarını yazıp yayınlamıştır.

Şekil 2

Përkujtohet Poeti I Madh Kombëtar, Bektashiu, Naim Bej Frashëri-Kryegjyshata Boterore Bektashiane (Büyük Millî Şair Bektaşî Naim Bey Fraşeri - Dünya Bektaşî Dedesi Anılıyor)

Nasîbî Baba'nın muhiplerinden olan Turhan Pashe Permeti (Turhan Bey) Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki elçisi iken daha sonra Arnavutluk bağımsız devleti kurulunca (1914) Arnavutluk'un ilk başbakanı seçilmiştir.

Arnavut Bektaşiler, diğer din mensuplarından farklı olarak dinî duygularından önce millî duygularını ön plana çıkararak dikkat çekmektedir. Bunun örneğini Frasheri şairlerinde görmek mümkündür. Bugünkü Arnavutluk'ta Frasheri kardeşler millî şair olarak tanınmakta ve Bektaşî oldukları çok daha az bilinmektedir. Ancak diğer din mensupları, özellikle Katolik millî şairler antolojilerde, her ne kadar millî şairler olarak tanınıyorlarsa da şiirlerinde belirgin bir dinî referans dikkat çekmektedir.

1 Drita (Işık) isimli Arnavutça derginin ilk sayısını 1884 yılında yayın hayatına başlamıştır. Derginin asıl yayımcısı Naim Frashëri'dir. Arnavutça olarak çıkarılan bu derginin ismi üçüncü sayısında Dituria (Bilgi) olarak değiştirilmiştir. Ancak kısa bir süre sonra derginin yayını yasaklanarak durdurulmuş ve toplam 11 sayı yayımlanmıştır. Dergi, 1885 yılından itibaren Bükreş'te yayımlanmıştır. Bu tarihten sonra Arnavut kültürel hareketin merkezi tedricen Bükreş'e kaymıştır. Burada zikredilen kitapların hepsi Bükreş'teki Drita Arnavut Cemiyeti tarafından yayımlanmıştır.

1. Arnavutluk Milli Hareketi'nde Bektaşilerin rolü

Osmanlı Devleti'nin Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasının ardından Bektaşî tekkelerinin kapatılıp yasaklanmasından dolayı Bektaşîler Osmanlı Devleti'ne karşı muhalif olmaya başlamıştır. Dolayısıyla "Rilindja Kombetare Shqipatre" (Arnavutluk Milli Yeniden Doğuş) hareketinin başlattığı 1830 yılından Arnavutluk'un bağımsızlığına (1912) kadar geçen süreçte Bektaşîlerin bu harekete devamlı destek verdikleri görülmektedir.

Bir yandan Arnavutça eğitim vererek insanların millî şuurlarını uyandırmaya çalışan Arnavutluk Bektaşîler, öbür yandan tekkeleri millî çeteler için siper olarak kullanmıştır. *Perpjekja* dergisi 2005 yılında "eğer Bektaşîlerin rolü olmasaydı, Millî Hareket bu kadar etkili olamazdı" diye yazmıştır (Perpjekja, 2005/20, s. 4).

Arnavutluk'ta çoğu zaman Bektaşî tekkeleri millî çetelerin merkezi rolünü oynamıştır. XIX-XX. asırlarda bu tekkelerde pek çok millî toplantı düzenlenmiştir. Bunlardan en önemlisi Abdül Frasherî idaresindeki Mayıs 1878 yılında düzenlenen millî toplantıdır. Bu toplantıdan çıkan sonuçlar şöyledir:

Arnavutluk topraklarının bütünlüğü korunmalı ve Arnavutluk otonom bir vilayet olmalıdır (Shyqyri, 2006, s. 155).

Arnavutluk millî kahramanı olan Mihal Grameno yazdığı *Kryengritja Shqipetare* (Arnavut Ayaklanması) kitabında, Çerçiz Topulli ile birlikte 1907 yılında Frasherî tekkesinde 10 gün iskân ettiğini ve giderken Baba Abedin'in mücadele ettikleri bu yolda başarılı olmaları için onlara dua ettiğini yazmaktadır (Grameno, 1959, ss. 218-224).

Onlara göre din sadece insanların arasında kardeşlik bağına oluşturmak değil, bundan daha önemlisi vatan sevgisini oluşturmasıdır. Onların düşüncelerini iyi anlatan "Vatansız din yoktur" deyimi Bektaşîler arasında çok kullanılmaktadır.

Şekil 3

Çerçiz Topulli dhe Mihal Grameno Ne nje foto te kohes (O dönemden bir fotoğrafta Çerçiz Topulli ve Mihal Grameno)

Roberto Maraco dela Roka (1994, s. 41) şunları söylemektedir:

“Bektaşiler içinde tarihin millî mücadele ve bağımsızlık için çaba sarf eden en ateşli kimseler bulunur.”

Arnavutluk Bektaşileri okulların ve eğitimin Arnavutça olması gerektiğini her zaman dile getirmişlerdir.

II. Mahmut'un reformlarıyla başlayan olaylardan sonra Bektaşiler, Osmanlı Devleti ile dost olmamaya karar vermişler ve bu sebeple “Rilindja Kombetare Shqipatre” millî hareketine katılmışlardır. Öte yandan Arnavutluk topraklarındaki Bektaşî tekkelerinde seyahatçi kimliğiyle aylarca kalan Batı misyonerleri Bektaşilerin fikirlerinde etkili olmuşlardır. Osmanlı Devletinin gücünü zayıflatmak için bütün yolları deneyen misyonerler, Bektaşilerden övgüyle bahsederek onları Osmanlı'ya karşı kışkırttılar.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan çekilişi hiç de Bektaşilerin lehinde olmamıştır. Arnavutluk topraklarının büyük bir kısmı Arnavutluk dışında kalınca, oradaki Bektaşî merkezlerinin pek çoğu idaresiz kalmış, dervişler de ya Arnavutluk'a göç etmiş veya oradaki sosyal hayatta asimile olmuşlardır. Mesela Harabati Baba Tekkesi 1912 senesinde kapatılmış ve seksen yıl boyunca içinde ibadet edilmemiştir (İzeti, 2006, s. 73).

Osmanlı Devleti, Rus savaşıyla birlikte savaş ve toprak kaybetmeye başlamış ve Balkanları kontrol edemez hâle gelmiştir. Neredeyse bütün Balkan ülkeleri bağımsızlıklarını ilan etmiş, bağımsız devlet hâline gelmiştir. Balkan ülkelerinin en küçüğü olan Arnavutluk, zor şartlarda, 1912 senesinde ülkenin büyük bir kısmı Sırp ve Yunanlar tarafından işgal altındayken bağımsızlığını ilan etmiştir. Sırp lar ülkenin Kuzeyini, Yunanlar da Güneyini işgal etmiş, önlerine çıkan bütün camii ve tekkelerini yakmıştır. Bektaşilerin direnişine kızan Yunanlar öncelikle Ergiri Kasrı'ndaki Zalli tekkesini yakıp yıkmıştır. Ardından, Avlonya ve Berat hariç, bütün Arnavutluk'un Güneyini ve Güneyindeki Frasheri, Prishta, Turan ve Memaliaj gibi tekkelerin hepsini yakmış ve yıkmıştır. Kısaca Yunanların Bektaşî tarikatına yaptıkları, yüz sene öncesinde II. Mahmut'un yaptıklarından daha büyüktür (Tyrabi, 1929, s. 89).

İtalyan askerleri 1914 senesinin sonunda Avlonya'yı işgal edince ülke içindeki çatışmalar son buldu ve Bektaşî dervişleri hapisten çıkarılmıştır. 1915 senesinde Esat Pashe Toptani, sınırları daha küçük Arnavutluk'ta bir yönetim kurulmuştur. Bu dönemde Bektaşiler rahat bir nefes almış ve tekrar yıkılmış tekkelerine dönmüştür.

Bektaşilik merkezi 1912 öncesinde Kalkandelen tekkesi iken daha sonra Elbasan tekkesi olmuştur. Bu dönemde topluluğun nasıl teşkil edildiği ve teşkilatı hakkında hemen hemen hiçbir şey bilinmemektedir (Louis-Jaray, 1914, pp. 175-178).

2. Arnavutluk Bektaşilerinin kongreleri

Arnavutluk Bektaşileri, bazı sebeplerden dolayı Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1920 yılı sonrası Türkiye Bektaşilerinden ayrı olarak araştırılmalıdır. Aşağıda bunun izahı Bektaşî kongreleri başlıkları altında verilmektedir.

2.1. Arnavutluk Bektaşilerinin Birinci Kongresi

Arnavutluk Devleti, kuruluşundan beri resmî olarak iki din ve dört mezhep tanımaktadır. Bu iki din İslam ve Hıristiyanlık, mezhepler ise İslamiyette Sünnilik ve Bektaşilik, Hıristiyanlıkta ise Katolik ve Ortodoksluktur. Sünniler, Bektaşiler, Katolikler ve Ortodokslar birer mezhep olmalarına rağmen Arnavutluk Devleti tarafından ayrı birer din gibi düşünülmektedirler. Zira Arnavutluk Devleti dünyada Bektaşiliğini ayrı bir din olarak kabul eden ilk devlettir (Shyqryi, 2006, s. 167).

Arnavutluk Bektaşileri, 1920'den beri Türkiye'deki Bektaşilerle ilişkilerini kesmeye çalışıp I. Dünya savaşının oluşturduğu milliyetçilik duygularını fırsat bilip Ocak 1922'de, birinci kongresinde Arnavutluk Bektaşiliğinin muhtariyetini ilan etmiştir (Skendi, 2000, s. 289).

Skrapar'ın Prişta tekkesinde düzenlenen Birinci Bektaşî Kongresi'ne 32 delege, din adamları, bütün tekkelerin temsilcileri ve Süleyman Delvina'nın yönetiminden bir temsilci katıldı. Baba Ahmet Turani tarafından yönetilen bu kongrede Bektaşiler için önemli kararlar alındı (Urtesia, 1994/3, ss. 7-9).

Şekil 4

Prista Tekkesi (Afmataj, 2009, s. 110)

Bektaşilerin bu girişimi yabancı yazarlar tarafından Arnavutluk Devleti'nin bağımsızlık yolunda attığı önemli bir adım olarak sayılmıştır.

2.2. Arnavutluk Bektaşilerinin İkinci Kongresi

Bektaşi yazarlara göre ise, Arnavutluk Bektaşilerinin İkinci Kongreleri 24-26 Temmuz 1924, Gjirokastra'da (Ergiri Kasrı) düzenlenmiştir (Shyqyri, 2006, s. 189).

Ergiri Kasrı tekkesi ve ona bağlı yedi "Baba"dan oluşan bir konsey dışında bu dönemle ilgili çok az bilgi bulunmaktadır.

2.3. Arnavutluk Bektaşilerinin Üçüncü Kongresi

Türkiye Cumhuriyeti, 20 Kasım 1925'te, 677 numaralı kanuna binaen bütün tekke ve zaviyelerini kapattı. Doğal olarak Bektaşi tekkesinin faaliyetleri yasaklanmış oldu ve o dönemde Baş dedelik makamında Arnavut asıllı Sali Njazi Dede bulunuyordu. 1929 senesinde Arnavutluk Kralı Ahmet Zogu, ülkedeki dört mezhebin kendi statülerini hazırlamalarını talep etti. Bektaşiler statülerini Eylül 1929'da, Arnavutluk Bektaşilerinin Üçüncü Kongrelerinde hazırladılar. Kral Zogu statüyü kabul ettikten sonra 1930'da Dünya Bektaşilik Merkezi'ni Tiran'da kurdular (AMR, 1958, dosya 60, s. 27-30; Urtesia, 1993/3; Shyqyri, 2006, s. 189).

Bektaşi tarikatının teşkilatı, merkezi Tiran'da bulunan (Kryegjyshata Bektashiane) bir "büyük dede"den (kryegjysh), bunun altında bulunan ve merkezleri Gjirokaster, Frasheri, Prishte, Gorice ve Elbasan'da olan beş dededen, çeşitli tekkelerin babalarından, dervişlerden, muhiplerden (müntesip) ve son olarak âşıklardan meydana gelmekteydi. Yerleri değişse de ülkedeki Bektaşi merkezlerinin (dedeliklerin) sayısı her zaman altıdır. Bektaşilik statüsüne göre Arnavutluk Cumhuriyeti'ndeki merkezler (dedelikler) şunlardır: Kruja Dedeliği, Elbasan Dedeliği, Prishte Dedeliği, Korça Dedeliği, Berat Dedeliği ve Vlora Dedeliği.

Büyük Dede tarafından yönetilen "Kryegjyshata Bektashiane" (Bektaşilik Dedeliği) dünya Bektaşilerin merkezidir ve Tiran'da bulunur. 1930'dan bu yana bu makamda oturanlar şunlardır: Sali Njazi Dede (1930-1941), Ali Riza Dede (1941-1944), Kamber Ali Dede (1944), Cafer Sadık Dede (1945), Abaz Hilmi Dede (1945-1947), Ahmet Myftar Dede (1948-1958), İlyas Dede (1958-1967), 1993'den 2011'e kadar Reşat Bardhi, 2011'den bu yana ise Haxhi Dede Edmond Brahimaj veya Baba Mondi Dede (Gazeta Zyrtare, no. 43, 14 Temmuz 1950, s. 4; Statuti i Komunitetit Bektashian, 2002, 28. Madde, s. 11; Kryegjyshi Botëror Bektashian, Shenjtëria e Tij, Haxhi Dede Edmond Brahimaj - Kryegjyshata Botërore Bektashiane).

Şekil 5

Haxhi Dede Edmond Brahimaj (Kryegjyshi Botëror Bektashian, Shenjtëria e Tij, Haxhi Dede Edmond Brahimaj - Kryegjyshata Botërore Bektashiane)

1930'lardan 1945'lere kadarki dönem zarfında Bektaşilerin yönetimiyle ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır.

2.4. Arnavutluk Bektaşilerinin Dördüncü Kongresi

Tiran'da Dördüncü Bektaşilik Kongresi 1 Mayıs 1945'te düzenlenmesine karar verildi ve Tiran'da Dördüncü Bektaşilik Kongresi 2-5 Mayıs 1945'te gerçekleştirildi. Bu, Bektaşiler için kongrelerin en önemlisiydi. Kongreye 200'e yakın Bektaşî din adamının ve siyasetin en önemli liderlerinin katıldı. Bu kadar siyasi liderin katılması, Bektaşî tarikatının devlet yönetimindeki önemli pozisyonunu göstermekteydi. Çünkü o zamana kadar diğer dinlerin organizasyonlarına böyle bir katılım söz konusu olmamıştı. Özellikle Başbakan yardımcısı olan Myslim Peza ve Ekonomi bakanı olan Bedri Sapahi'nin katılmaları ilgiyle karşılanmıştır (Gazeta Bashkimi, 2 Nisan, 1945).

Bu dönemde dünya Bektaşilik tarikatının en üst makamında Cafer Sadık Dede bulunuyordu. Dolayısıyla kongrenin açılması ve yönetilmesini onun yapması gerekiyordu. Bektaşilik statüsüne göre kongreyi büyük dede, o yoksa altı dedelikten biri yönetir. Yani mutlaka bir din adamının yönetmesi gerekir. Ancak bu maddenin uygulaması aksadı ve yerine getirilemedi. Din adamının yerine siyasetçi biri getirildi. Cafer Sadık Dede kongrede bulunmasına rağmen kongreyi devlet temsilcisi Faja Baba yönetti. Bunun anlamı Baba Faja din meselelerini bir yana bırakarak kongreyi tamamen Komünist Partinin siyasetine uygun şekilde yönetecekti. Bu da devlet yönetiminin kongre üzerindeki etkisini göstermekteydi. Cafer Sadık Dede'nin ilahiyat bilgilerinin yeterli olmadığı ve yaşı ilerlediğinden dolayı kongreyi yönetemeyeceği bahanesiyle onun yerinde Mustafa Xhani (Baba Faja)'nın getirilmesi daha sonra Bektaşî din adamları arasında birçok anlaşmazlıklara sebep oldu.

Kongrenin birinci gününde daha çok Bektaşilerin antifaşist savaşında gösterdikleri çabalar dile getirildi. Kongre daha çok siyasi miting havasına büründü. Katılan yönetim temsilcilerine birer teşekkürname dağıtıldı ayrıca "Halkımızın Parlayan Lideri'ne" başlığıyla Enver Hoca'ya da bir teşekkürname gönderildi.

Dördüncü Bektaşî Kongresinde alınan kararların arasında, statünün 30. maddesine ek olarak ilave edilen bir "genel sekreterliğinin" kurulmasıdır. Bu madde devlet ve siyaset tarafından kontrol edilmesi amacıyla konulmuştu (Gazeta Bashkimi, 6 Mayıs 1945).

2.5. Arnavutluk Bektaşilerinin Beşinci Kongresi

Beşinci Bektaşilik Kongresi 18 Nisan 1950 yılında düzenlendi. Dördüncü Bektaşi Kongresi'nde verilen statünün büyük bir kısmı değiştirilerek yerine yeni statü benimsendi. Bu kongrede din cemiyetleri üzerinde baskısını göstermeye başlayan Komünist Partisi lehinde konuşmalar yapıldı ve yönetime sadakatleri bildirildi. Anlaşılan Bektaşi tarikatı, komünizmden gelecek olan tehlikeyi anlamış ve dolayısıyla komünistlere daha yakın durma politikasını takip etme kararını almıştır. Artarak devam eden komünizm propagandası, 1967'de bütün dinlerin faaliyetlerini yasaklamakla nokta konuldu.

2.6. Arnavutluk Bektaşileri Arasındaki İhtilaflar

Sali Njazi Dede, 1930'ların başında "Büyük Dede" görevini sürdürüyordu. Bektaşiliğin merkezi Türkiye'den Arnavutluk'a geçmeden önce de bu görevde bulunan Sali Njazi Dede, 1941 yılında bilinmeyen nedenlerden dolayı öldürüldü ve onun yerine Ali Rıza Dede geldi. Bu dönemde diğer cemiyetlerin olduğu gibi, Bektaşi cemiyetinin de faşist işgali dolayısıyla bir sürü problemlerle karşılaştığı görülmektedir. Din cemiyetleri çoğu zaman faşistlerin lehine propaganda yapmak zorunda kalıyorlardı.

Arnavutluk'ta 1942 yılında iki partinin kurulmasıyla Partia Komuniste (Komünist Parti) ve "Balli Kombetar" (Milliyetçi Parti) Bektaşiler siyasi bakımından ikiye ayrıldılar. Mustafa Xhani, Fejzo Dervishi, Ahmet Myftar Dede ve Abazi Baba gibilerinin önderliğinde Bektaşilerden bir grup Komünist Partinin görüşlerini benimsediler. Hatta Komünist hareketin içinde aktif rol almaya, dinî fonksiyonlarını bir yana bırakarak önemli askeri görevler üstlenmeye başladılar. Bu savaşa katılan Bektaşilerin sayısının 6000'e yakın olduğu söylenmektedir. Partia e Punes se Shqipërise, PPSH'nin (Arnavutluk İşçi Partisi) 1949 yılında yazdığı bir raporda Bektaşi cemiyetinin antifaşist savaşında faal bir rol oynadığını ve bazı tekkelerin Kurtuluş Hareketinin partizanları için barınma yerleri hâline geldiklerini yazıyordu. Ancak sayıları daha büyük olan ikinci grup, Balli Kombetar'nin (Milliyetçi Parti) safında yer tuttular. Pek çok Bektaşi din adamının Milliyetçi Parti'yi benimsemelerinin sebebini, bu hareketin lideri sayılan Mehdi Frasheri'nin şahsiyetiyle açıklamak mümkündür. Çünkü Mehdi Frasheri hem siyasi hem de akademik seviye bakımından önemli Bektaşi şahsiyetlerden birisidir. Tabi ki Komünist Parti bu grubu ihanetle suçluyor, işgalcilerin maşası olduklarını söylüyordu.

Bu toplantıda yapılan görüş alış verişinde üç konu etrafında görüş birliğine varılmıştır. Bu konu ise:

- Dinin demokratikleşmesi,
- Bektaşi dervişlerinin evlenmesi,
- Sakalın tıraş edilmesidir.

Sonuç olarak, 14 Mart 1947'de Baba Fejzo Dervishi'nin evinde toplanıp Bektaşi Cemiyeti'nin içinde "Bektashinjte Reformista" (Reformist Bektaşiler) ismiyle yeni teşkilatın kurulmasına karar verdiler (Shyqyri, 2006, s. 201).

Yapılan reformların Bektaşi tarikatının inanç esaslarını ihlal ettiğini söyleyerek muhafazakâr düşüncelerini savunmaya çalışan "Büyük Dede" ve onun destekleyicileri, arkalarında devlet yönetiminin desteğini de alan reformistler üzerine etkili olamadılar, aksine ciddi bir durumla karşı karşıya geldiler. Bu yüzden, 18 Mart 1947'de, Bektaşiliğin inanç esaslarını korumak adına "Büyük Dede" olan Abaz İlimi Dede, reformistlerin başında bulunan Baba Mustafa Xhani'ni ve Baba Fejzo Dervishi'ni silahla öldürerek kendisi de intihar etti. Cinayette, Komünist Yönetiminin parmağı olup olmadığı konusu çok tartışıldı (AMR, Arkivi i Ministrise se Rendit) sene 1958, dosya 60. Rezolucioni i Mbledhjes se pare t'Organizates "Bektashinjte Perparimtare", s. 30).

Ergirili bir derviş olan İbrahim Kuka'ya Büyük Dedelik teklif edildi. Ancak o, bu görevi durumunu bir cümleyle ifade ederek kabul etmedi.

"Her şeyi göze alırım, yeter ki bu ağır görevden kurtulayım"

Sonunda - yaklaşık bir buçuk sene sonra - Bektaşî Cemiyeti'nin genel konseyi Haziran 1948'de, "Büyük Dede" olarak Avlonya'daki Kuçi tekkesinin dedesi Ahmet Myftari'yi seçti (AQSH, F. 14/ AP, sene 1947, D. 59, s. 25).

Devlet erkânı 11.11.1949 yılında dinî yetkililerden ihanet etmeyeceklerine dair söz alıp rejimi desteklemelerini isteyerek bunun karşılığında kendilerine maaş bağlanacaklarını söyledi. Komünist rejimle Müslümanların arasındaki bağın güçlenmesi için Müslümanlardan yeni bir proje-statü hazırlamalarını ve devletin bunu kabul etmesi gerekli görülüyordu.

Komünist rejimini kabul etmeyenler devlet tarafından hain kabul edildi. Din adamları bu "hainliğin" başını çekiyorlardı. Salih Myftija (Müftiya) İşkodra müftüsü Stalin büstünün karşısında ayaklarından asılarak can verdi.

Bu dönemden (1950'lerden) 1991 yılına kadar Bektasiler konusunda (diğer din mensuplarına olduğu gibi) neler olduğuna ilişkin bilgi yok denecek kadar azdır.

2.7. Arnavutluk dışında Arnavut Bektaşiler ve faaliyetleri

Arnavutluk dışında, 1954'ten beri mevcudiyetini sürdürmekte olan Arnavutluk Bektaşileri Cemiyeti, Taylor'da (Michigan yakınlarında Detroit'te) Baba Recepti tarafından kurulmuştur. Bu tekke 1959'dan itibaren (önceleri Arnavutluk'ta) yılda iki kere çıkmakta olan "*Zeri i Bektashizmes*" (Bektaşilerin Sesi) dergisini yayınlamaktadır. 1945-1967 yılları arasında Arnavutluk Bektaşilerinin, merkezi Detroit'te bulunan ve yayınları büyük ilgi uyandıran Amerika'daki Bektaşileriyle doğrudan bağlantıları olmamıştır.

Bu dönemden sonra, 1991'a yılına kadar Arnavutluk Devleti, ateizmin resmî devlet politikasının hâkim olduğu sürecine girmiştir.

2.8. Arnavutluk Bektaşilerin Altıncı Kongresi

Arnavutluk Bektaşilerinin VI. Kongresi 19 Temmuz 1993'te, Tiran'da Dünya Bektaşilik Merkezi'nde "Büyük Dede" Baba Reshat Bardhi'nin açılış konuşmasıyla başlamıştır.

Kongreye katılan Müslüman cemiyetinin başkanı Hacı Hafiz Sabri Koçi, Katolik cemiyetinin başkanı Rrok Mirdita ve Ortodoks cemiyetinin başkanı Anastas Janullatis, Bektaşilerin altıncı kongresinin toplanması münasebetiyle tebrik etmiştir (Urtesia, 1993/1. s. 8).

Altıncı kongreden sonra yedinci kongreden önce "Uluslararası İlk Alevi-Bektaşî Konferansı" düzenlenmiştir. Ehlibeyt'in yolunu takip etmeye çalışan Bektaşî ve Alevilerin ortak düşüncelerini ve Bektaşîliğin İslam'daki yerini tartışmak için 22.09.2000'de VII. Bektaşî Kongresinden önce Tiran'daki Dünya Bektaşîlik Merkezi'nde bir araya geldiler. Bu toplantıda:

Çok dilli bir derginin çıkarılması

Bektaş Veli'nin yolunu öğretecek bir okulun kurulması

Arnavutluk'ta bir Ehlibeyt Enstitüsünün kurulmasına ve bunun için gereken maddi yardımlarda bulunulmasına

karar verilmiştir.

2.9. Arnavutluk Bektaşilerin Yedinci Kongresi

Tiran'daki Bektaşîlik Merkezinde 23-24 Eylül 2000'de düzenlenen VII. Kongrenin Arnavutluk Bektaşilerince ayrı bir önemi vardır. Çünkü ilk defa, 5 Ocak 1945'te IV. Bektaşî Kongresinde atılan "Dünya Bektaşîlik Kongresi"nin kurulmasına dair fikir, 2000'de gerçekleşecekti. Kosova, Makedonya, Türkiye, Avusturya, İran, Almanya, ABD, Kanada, Avustralya ve Bulgaristan gibi pek çok ülkeden gelen Bektaşinin katılmasıyla Arnavutluk Bektaşîlik Kongresi değil, ilk defa "Dünya Bektaşîlik Kongresi" toplandı ve Bektaşîliğin dünya merkezi olarak Tiran'daki Bektaşîlik Merkezi kabul edildi (Urtesia, 2001/25. s. 44).

Yine bu kongrenin en önemli kararlarından bir tanesi de bazı değişiklikler yapılarak yeni statüsünün kabul edilmesiydi.

Kongre, Arnavutluk Cumhurbaşkanı'nın, Başbakan'ın, diğer din (Müslüman, Katolik, Ortodoks) cemiyetlerinin ve farklı ülkelerin temsilcilerinin konuşmalarıyla devam etti.

VII. Kongrede toplanan Bektaşiler, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve Diyanet İşleri Bakanlığına bir "açık mektup" gönderilmesine karar verdiler.

Bektaşi Cemiyetinin yeni statüsü bütün temsilcilerin imzalamalarıyla kabul edilip Bektaşi Cemiyetinin Genel Arşiv Müdürlüğünün hazırladığı bir sergi ile VII. Kongre sona erdi.

2.10. Arnavutluk Bektaşilerin Sekizinci Kongresi

Dünya Bektaşiliğinin VIII. Kongresi 21 Eylül 2005'te Tiran'da düzenlendi.

Bektaşilerin VIII. Kongresi millî marşın okunması ile başladı ve ardından Kuran'dan bir parça okundu. Açılış konuşmasını yapan Bektaşi Cemiyetinin Büyük Dede'si Hacı Dede Reşat Bardhi kısaca şunları söyledi:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla!

Türkiye Cumhuriyeti'nin Sayın Kültür ve Turizm Bakanı Atilla Koç!

Sayın devlet temsilcileri! Sayın din adamları, inananlar!

Tanrı'nın merhameti üzerinizde olsun! Salât ve selam Peygamber Efendimizin (s.a.s) üzerinde olsun!

Salât ve selam Büyük İmam Ali'nin ve Ehl-i Beyt'in üzerinde olsun!

Bugün biz, Pirimize Hacı Bektaş Veli'ye, Balım Sultan'a ve onların yolunda yürüyenlere selam gönderiyoruz... (Urtesia, 2005/48, ss. 6-7)

3. Arnavutluk'ta Bektaşilerin Komünizm sonrasındaki uygulamaları

Komünizm yönetiminin 1991'de çökmesiyle din özgürlüğüne kavuşan Arnavutlar, (inançlarına göre – Müslüman, Bektaşi, Katolik ve Ortodoks) kendi dinî cemiyetlerini tekrar baştan inşa etmeye başladılar. Diğer üç cemiyet gibi, Bektaşi Cemiyeti de özgürlük sevincini yaşamakla birlikte tarikatını yeniden hayata döndürebilmek konusunda pek çok problemle karşılaştı. Çünkü 1950'lerle başlayan Komünistlerin dine karşı propagandaları, ardından 1967'de dinî inançların tamamen yasaklanması, hem din adamlarını hem de ibadet yerlerini (camii, tekke, türbe) sıfır noktasına getirmişti.

Bektaşi cemiyetinin eski genel sekreteri İbrahim Hasnay (Hasnaj), 30 Kasım 1990'da Bektaşi merkezini yeniden açmak maksadıyla bir başlangıç komisyonunun kurulmasına dair dört sayfalık bir rapor hazırlayıp Reşat Bardhi Baba'ya ve Selim Baba'ya gönderdi.

Bu komisyonun ilk toplantısı, iki babanın (Reşat Bardhi Baba ve Selim Baba) da katılımıyla, Tiran'da Skender Gazheli'nin evinde (17 Ocak 1991) düzenlendi. Toplantıda komisyonun başkanı İbrahim Hasnaj, komisyonun sekreteri de Musa Mara seçildi ve o zamana kadar Tiran'da "Huzur Evi" olarak kullanılan Bektaşi Merkezi Binası bir an evvel boşaltılıp Bektaşilere iade edilmesinin devlet makamlarından istemesine karar verildi. Skender Gazheli ve İtir Dede Bektaşilerinin yardımıyla bina kısa bir zamanda boşaltılıp faaliyete açıldı. Bundan sonra takip edilecek süreç Alevi-Bektasi Konferansında belirlenmiştir.

Sonuç

Bektaşilik, XIII. yüzyılda Hacı Bektaş Veli öncülüğünde ortaya çıkmış, özellikle Osmanlı döneminde Balkanlara doğru yayılmıştır. Arnavutluk'a gelişi XIV. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır. Bu süreçte Sarı Saltuk gibi efsanevi dervişlerin önderliğinde Arnavutluk topraklarına gelen Bektaşi dervişleri, ilk tekkeleri kurmuşlardır. Ancak Arnavutluk'ta asıl genişleme ve kurumsallaşma dönemi, II. Mahmut'un 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nı kaldırması ve Bektaşiliği yasaklaması sonrası başlamıştır. Osmanlı baskılardan kaçan birçok Bektaşi dervişi, Yanya Valisi Ali Paşa'nın korumasına sığınarak

Arnavutluk'ta faaliyetlerine devam etmiştir. Ali Paşa, Bektaşiliğe hoşgörüyü yaklaşmış, tekkelerin açılmasına ve yayılmasına destek vermiştir. Bu sayede Arnavutluk, Bektaşiliğin önemli merkezlerinden biri hâline gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda çözülme sürecine girmesiyle birlikte Arnavut milliyetçiliği de (topraklarını Yunan ve Sırp tehlikesinden korumak için) şekillenmeye başlamıştır. Bektaşi tekkeleri, yalnızca dinî değil aynı zamanda kültürel ve toplumsal merkezler hâline gelmiştir. Bu tekkelerde Arnavutça eğitim verilmiş, Arnavut kimliğinin ve kültürünün korunması sağlanmıştır. Tekkeler, bağımsızlık yanlısı fikirlerin yayıldığı, milliyetçi aydınların toplandığı ve halkın bilinçlendirildiği yerler olmuş, birçok kez gizli siyasi toplantılara da ev sahipliği yapmıştır. Bektaşiliğin kapsayıcı ve hoşgörülü yapısı, onu halkın geniş kesimlerine hitap eden bir dinî-sosyal kurum hâline getirmiştir. "Vatan sevgisi imandandır" düşüncesiyle hareket eden Arnavut Bektaşiler, dinî inançları milliyetçi fikirlerle birleştirerek Arnavutluk'un bağımsızlık mücadelesine destek vermiştir.

Arnavutluk bağımsızlığını 1912 yılında ilan ettiğinde, ülkede genel olarak dinî yapılar zarar görmüştür. Hem Osmanlı döneminden kalan yapılar hem de yeni rejimin seküler anlayışı, birçok cami ve tekkenin yıkılmasına veya işlevsiz hâle gelmesine neden olmuştur. Buna rağmen Bektaşilik, dinî yapısını korumaya ve toplumsal etkisini sürdürmeye çalışmıştır. 1922 yılında Arnavut Bektaşi topluluğu muhtariyetini ilan etmiştir. 1930 yılında ise Arnavutluk Bektaşileri resmî olarak Türkiye'deki Bektaşilerden bağımsızlığını ilan etmiş ve Tirana'da Bektaşi Dünya Merkezi kurulmuştur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Arnavutluk'ta Enver Hoca liderliğindeki komünist rejimin iktidara gelmesiyle birlikte tüm dinî kurumlar baskı altına alınmıştır. Komünist ideoloji, dinî inancı "gericilik" olarak tanımlamış ve tüm dinî faaliyetleri yasaklamıştır. 1967 yılında alınan kararlarla birlikte Arnavutluk, dünyada resmî olarak "ilk ateist devlet" ilan edilmiştir. Bu dönemde Bektaşi tekkeleri kapatılmış, kutsal mekânlar tahrip edilmiş, din adamları ya hapsedilmiş ya da zorla sekülerleştirilmiştir. Bektaşilik, bu süreçte ciddi bir darbe almıştır.

Komünist rejimin 1991 yılında çökmesiyle birlikte Arnavutluk'ta din özgürlüğü yeniden sağlanmıştır. Bu süreçte Bektaşi topluluğu yeniden yapılanmaya başlamıştır. Tiran'daki Bektaşi Dünya Merkezi tekrar faaliyete geçmiş, yurt dışındaki Arnavut Bektaşileri, özellikle Amerika'daki Bektaşi tekkeleri, finansal ve manevi destek sağlayarak bu yeniden yapılanma sürecine katkıda bulunmuşlardır. Tekkeler yeniden açılmış, zikir, meydan ve gelenekler tekrar icra edilmeye başlanmıştır.

Bektaşilik, tarihsel olarak kapsayıcı, hoşgörülü ve uzlaştırıcı bir yapıya sahiptir. Arnavutluk Bektaşiliği, özellikle dinî çoğulculuğa verdiği önemle dikkat çeker. "Vatansız din olmaz" anlayışı çerçevesinde Bektaşi toplumu, dinî kimliğini ulusal kimlikle birleştirmiştir. Arnavutluk'ta bugün Bektaşi, Sünni, Katolik ve Ortodoks cemaatleri arasında karşılıklı saygı, bayramlaşma ve hoşgörüyü dayalı ilişkiler vardır. Bektaşilik bu ortamda önemli bir barış ve diyalog aracı işlevi görmektedir.

Bektaşilik, Arnavutluk'ta yalnızca dinî bir akım değil, toplumsal ve siyasal bir hareket olarak da önemli roller üstlenmiştir. Arnavut halkının dinî ve millî kimliğinde derin izler bırakmıştır.

Bektaşi tekkeleri, Arnavut milliyetçiliğinin gelişmesinde stratejik bir rol oynamış, halkı bilinçlendirerek bağımsızlık hareketlerini desteklemiştir.

Komünist rejim döneminde büyük baskılar görmesine rağmen Bektaşilik varlığını tamamen kaybetmemiş; diaspora ve iç dayanışma sayesinde yeniden yapılanabilmiştir.

Günümüzde Arnavutluk'ta farklı inanç grupları arasında hoşgörü kültürü hâkimdir. Bektaşilik, bu çok dinli yapının barışçıl şekilde sürdürülmesine önemli katkılar sunmaktadır.

Kaynaklar / References

- Afmataj, L. (2009). Arnavutluk Bektaşılığı, Başlangıcı, Gelişmesi ve Günümüzdeki Durumu. (Tez No: 241305) [Marmara Üniversitesi Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Yök Tez Merkezi.
- AMR, (Arkivi i Ministrise se Rendit), sene 1958, dosya 60. Rezolucioni i Mbledhjes se pare t'Organizates "Bektashinjte Perparimtare".
- AQSH (Arkivi Qendror Shteteror), F. 14/ AP, sene 1947, D. 59.
- Baba Rexhebi. (2007). *Misticizmi Islam dhe Bektashizmi*. Second edition, Babagan Books.
- Edwin, J. (1995). *Shqiptaret*. Karte e pende.
- Gazeta Bashkimi*, 2 Nisan, 1945.
- Gazeta Zyrtare*, 14 Temmuz 1950, no. 43.
- Grameno, M. (1959) *Kryengritja Shqiptare*, Tirane.
- Hysi, S. (2004). "Kontribute të bektashinjëve në lëvizjen kombëtare shqiptare". (IX *Congres International D'Etudes sud-est Europeennes.-IX-th International Congress of suth-est Europian studies. Tiranë, 30 gusht-3 shtator, 2004*).
- Hysi, S. (2006). *Histori e Komuniteteve Fetare Shqiptare*.
- Hysi, S. (2006). *Muslimanizmi ne Shqiperi ne periudhen 1945-1950*. Mesonjetorja.
- İzeti, M. (2006). *Sekti Bektashian*.
- Jacques, E. (1996). *The Albanians: An Ethnic History from Pre-Historic Times to the Present* (Shqiptaret, Historia e Popullit Shqiptar nga lashtesia deri ne ditet e sotme. Karte e Pende.
- John B. (2008). *Urdheri Bektashi i Dervisheve*. Urtesia Bektashiane.
- Külçe, S. (2004). *Shqiperia ne Historine Osmane/Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*. Globus R.
- Maden, F. (2013). "Arnavutluk'ta Bektaşilik ve Arnavutluk'un Bağımsızlığına Giden Süreçte Bektaşiler". *Avrasya Etüdleri*, 44 (2), ss. 136-171.
- Maden, F. (2024). *Elbasan Bektaşileri*. Post Yayınları.
- Louis-Jaray, G. (1914). *Au jeune royaume d'Albanie*. Hachette.
- Roka, R. M. (1994). *Kombesia dhe Feja ne Shqiperi 1920-1944*.
- Skendi, S. (2000). *Zgjimi Kombetar i Shqiptareve*. Phoenix.
- Statuti i Komunitetit Bektashian*. (2002). İLAR Yayınevi, 28. Madde.
- Tyrabi, A. (1929). *Historia e Bektashinjvet*. Mbrothesia, Kristo P. Luarasi.
- Urtesia*, Aralık 1993. No. 1.
- Urtesia*, Nissan 1994, no. 3.
- Urtesia*, Şubat 2001, No. 25.
- Urtesia*, Temmuz 2003, no. 34.